

До спеціалізованої вченої ради
Д 41.086.03 Національного університету
«Одеська юридична академія»

65009, м. Одеса,
Фонтанська дорога, 23

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента
Соловйової Аліни Миколаївни,
на дисертацію КОЛОМІЄЦЬ Юлії Юріївни
«Кримінально-правова ідеологія в юридичній доктрині та кримінальному
законодавстві України»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Актуальність обраної теми дослідження не викликає сумніву з огляду на процеси, які відбуваються в Україні та усьому світі. Приріст знань в українській юридичній науці загалом і в галузевих юридичних науках, зокрема, на сучасному етапі їх розвитку відбувається за рахунок формування правових концептів у різних напрямках праворозуміння та методологічного плюралізму. Концепція кримінально-правової ідеології України, запропонована Ю.Ю. Коломієць у дисертаційному дослідженні, є не тільки сукупністю уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, які виникають у зв'язку з використанням категоріального апарату кримінального право та характеризують його, а й етапним формуванням уявлень про кримінальне право, правову реальність та правову систему, через яку здійснюється охоронна функція кримінального права. Відтак дисертаційну роботу Ю.Ю. Коломієць можна вважати теоретичною стадією дослідження кримінально-правової ідеології, змістом якої стало теоретичне пізнання суті кримінального

права як соціально-правового явища та закономірностей становлення кримінально-правових норм. Тому дисертаційне дослідження Ю.Ю. Коломієць є актуальним з позицій розвитку юридичної науки взагалі та науки кримінального права зокрема.

Актуальність теми дисертації обумовлена також євроінтеграційним вектором зовнішньої політики України. Кримінальне право є однією з історичних європейських цінностей, яка відрізняє європейську правову цивілізацію від інших. Зрештою неперервне існування на українських землях кримінального права спрямованого на охорону найвищих соціальних цінностей у різних їх формах – неспростовний аргумент на користь європейської ідентифікації українців.

Європейська цивілізація визнає, що суть феномена права, як явища, котре відображає вимоги цивілізації, не обмежується лише тим, що право нормативно об'єктивує та реалізує ці вимоги, але також воно є чинником, який об'єднує суспільство, сприяє розвитку особистості та створює реальність, в якій можуть співіснувати різні суб'єкти.

У дисертаційному дослідженні Ю.Ю. Коломієць приділено увагу тематиці, що має не лише теоретичну, але й практичну значущість. Як підкреслюється в роботі кримінально-правова ідеологія виявляються як в юридичній доктрині, так і в кримінальному законодавстві України. Слід зазначити, що кримінально-правова ідеологія сама по собі має абстрактний характер, її реальне втілення залежить від багатьох суб'єктів, від якості кримінального закону та механізму його застосування. Ю.Ю. Коломієць запропонувала власну модель кримінально-правової ідеології, яка потребує подальшого наукового обговорення.

Авторка доводить, що на сучасному етапі розвитку держави та суспільства кримінально-правова ідеологія має бути різновидом правової ідеології, правова ідеологія різновидом державної ідеології, державна ідеологія різновидом загальнолюдської ідеології. Отже, постановка в дисертації проблематики сучасного виміру ідеології взагалі та кримінально-

правової ідеології зокрема, безумовно, є актуальною. Це не лише підкреслює самобутність та оригінальність дисертаційного дослідження Ю.Ю. Коломієць, але й показує, що кримінально-правова ідеологія заслуговує на глибоке теоретичне осмислення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. При характеристиці представленої докторської дисертації варто передусім звернути увагу на те, наскільки скрупульозно та поважливо автор ставиться до методологічної сторони досліджуваної проблематики. У першому розділі послідовно, логічно та у нерозривному зв'язку з предметом дослідження показана ідеологічна обумовленість методології науки кримінального права та виокремлені ідеологічні основи пізнання сутності та змісту кримінального права. Оригінальною є ідея про те, що ідеологічну основу пізнання сутності та змісту кримінального права можуть складати такі методологічні підходи, які можна класифікувати залежно від уявлень про взаємовідносини людини і природи (соціальний натуралізм), людини та суспільства (антропологічний, комунікативний, інтегративний підходи), людини та держави (формаційний та цивілізаційний підходи). При цьому самостійне значення має аксіологічний підхід, який іноді називають ідеологічним підходом через те, що він створює уявлення як про цінність самого права, так і про цінності в праві. Варто наголосити на тому, що з точки зору вираження в дисертації авторського підходу до досліджуваної проблематики, авторка фактично будує власну методологічну модель, яка дозволяє їй не лише показати системні закономірності, пов'язані з розвитком кримінального права, але й розкрити нові грані сучасного права в цілому. Така новаційність в розгортанні методологічної бази дослідження зумовила новизну та обґрунтованість більшості висновків автора.

Звертає на себе увагу також перелік використаних авторкою джерел, який відповідає потребам дослідження та, як відомо, є важливою запорукою обґрунтованості отриманих результатів та висновків. Авторка опрацювала 713 джерела, серед яких представлені праці не лише юристів, спеціалістів у сфері

кримінального права, а також теорії держави та права, кримінології, соціології, філософії, політології та ін., що дозволяє зробити висновок про справжній міждисциплінарний статус представленої дисертації.

Новизна положень та висновки дослідження відповідають вимогам, що висуваються до докторських дисертацій. Слід окремо зупинитися на тих аспектах новизни роботи, які варті обговорення. Авторкою уперше надано сучасне розуміння кримінально-правової ідеології. Кримінально-правовою ідеологією запропоновано вважати систему світоглядних ідей про сутність та зміст охоронної функції кримінального права, а також про механізм її реалізації через символічні (словесно-теоретичні та знаково-образні) форми за допомогою державних та інших соціальних інститутів, що впливають на суспільну та індивідуальну свідомість та підсвідомість людей. Ю.Ю. Коломієць формулює такий висновок на основі аналізу визначень ідеології взагалі, державної ідеології, правової ідеології та історичної ролі кримінального права на шляху до формування правової держави, про що свідчать положення підрозділів 2.1, 2.2. При цьому аргументовано показано ціннісно-нормативну складову сучасного кримінального права, що дозволяє стверджувати про те, що в представленій роботі знаходять своє відображення ідеї представників різних шкіл права.

Заслуговує на увагу позиція авторки щодо мети та завдання кримінально-правової ідеології. Ю. Ю. Коломієць підтримує оригінальну тезу, згідно якої метою кримінально-правової ідеології має бути підвищення авторитету кримінального права. Завданням кримінально-правової ідеології має бути: 1) створення та підтримання уявлень про мету, завдання, принципи кримінального права, його інститути та механізм реалізації кримінально-правових норм; 2) обрання та застосування найефективніших словесно-теоретичної та знаково-образних форм впливу на суспільну і індивідуальну свідомість та підсвідомість людей; 3) створення та підтримання єдиного ціннісно-сміслового ядра діяльності державних інститутів; 4) створення підґрунтя для співробітництва державних інститутів з іншими соціальними

інститутами. Але при цьому слід відзначити ту обставину, що дисертантка є переконливою в тому, що кримінально-правова ідеологія діє у нерозривній єдності з кримінально-процесуальною та кримінально-виконавчою ідеологіями.

Автором дисертації надано визначення ідеології науки кримінального права та встановлено, що кримінально-правова ідеологія та кримінально-правова доктрина взаємозалежні, але не тотожні поняття. Надані визначення вносять ясність у розуміння перерахованих понять та полегшують їх застосування, адже неправильне їх розуміння ускладнює процес інтерпретації кримінально-правових норм. Останнім часом в науці кримінального права часто обговорюється питання про те, що кримінально-правова доктрина теж може бути джерелом кримінального права.

Одним із надбань дисертації є те, що авторкою доведено, що кримінально-правова ідеологія виконує: на загальнолюдському рівні гносеологічну, онтологічну, інформаційну, герменевтичну, прогностичну, аксіологічну, орієнтаційну, регулятивну, інтегративну (мобілізаційну і консолідуючу), когнітивну функції; на загально правовому рівні – функцію легітимності влади; на рівні кримінального права – захисну функцію. Ця оригінальна ідея виходить за рамки кримінального права та стосується також проблематики організації політичного та правового простору в цілому. Як справедливо підкреслює Ю. Ю. Коломієць, «кримінальне право з одного боку впливає на державне та суспільне життя, з іншого боку державне та суспільне життя впливає на кримінальне право, коли цей взаємовплив порушується потреба в кримінальному праві зникає. Тому і науковці, і законодавець, і практики мають бути зацікавлені у збереженні та підвищенні авторитету кримінального права. На це має бути спрямована кримінально-правова ідеологія» (с. 141).

Авторкою визначено етапи формування кримінально-правової ідеології, а саме: створення етичної бази, розробка системи дій, формування системи

образів-символів, за допомогою яких здійснюється вплив на свідомість та підсвідомість людини.

Цей висновок є дуже важливим для науки кримінального права. Від ефективності кримінального права, як галузі права, залежать долі людей, тому без відповідної етичної бази воно не зможе мати практичне значення. Дисертантка справедливо підкреслює, що розвиток ідеологічного вчення залежить від якості інформації та кількості часу і «зацікавленості» суб'єктів ідеологічного впливу в реалізації світоглядних ідей, які їм пропонуються.

У підрозділі 5.2. дисертації Ю. Ю. Коломієць виокремила та надала характеристику наступних суб'єктів впровадження кримінально-правової ідеології. На думку авторки вони поділяються на два види: 1) суб'єкти, які беруть участь у формуванні та впровадженні кримінально-правової ідеології; 2) учасники кримінально-правової ідеології, які діють під впливом кримінально-правової ідеології. Суб'єктів, які беруть участь у формуванні та впровадженні кримінально-правової ідеології, поділено на: 1) суб'єктів, наділених владними повноваженнями (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституцій Суд України, Верховний Суд, Європейський суд з прав людини); 2) суб'єктів, від яких залежить організація спільної діяльності людей (сім'я, освіта, громадськість, релігійні та громадські організації). Учасників кримінально-правової ідеології поділено на види за двома підставами: 1) залежно від ставлення до кримінального закону: особи, які діють у межах кримінального закону; особи, які порушують кримінальний закон; 2) залежно від ролі під час здійснення правосуддя: особи, які беруть участь у кримінальному провадженні; особи, які беруть участь у виконанні покарання та реалізації інших заходів кримінально-правового впливу.

Слушним слід визнати висновок про те, що ідеологічний вплив кримінального права може здійснюватися через такі норми: норми-засади (преамбула КК України); визначально-установчі норми (цілі та завдання КК України); норми-дефініції (термінологічний апарат КК України); норми-

принципи (закріплення в КК України принципів кримінального права); норми-правила поведінки (охоронні норми, які передбачають негативну реакцію держави на неправомірну поведінку суб'єктів правовідносин, та регулятивні норми, які встановлюють права та обов'язки суб'єктів кримінальних правовідносин). Без злагодженої системи кримінально-правових норм КК України не зможе діяти як єдиний нормативно-правовий акт.

Можна стверджувати, що за сукупністю положень, які становлять наукову новизну представленої дисертації, вона дійсно відповідає рівню докторського дослідження, оскільки пункти новизни, наведені в роботі, стосуються практично усіх актуальних сфер сучасного кримінального права.

Матеріали дослідження всебічно викладені в одноособовій монографії «Кримінально-правова ідеологія: філософсько-правове дослідження», в колективних монографіях: «Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків», «Гуманітарний дискурс: політика, управління, влада», «Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані», «Сучасне кримінальне право України: наукові нариси», «Ідея і дія: погляд Ф./П./П./С./», «Концепты и контрасты», «Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine», «Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування», у 23 наукових статтях, з яких 19 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 5 статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, а також у 30 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, симпозіумах, засіданнях круглих столів.

Результати дослідження можуть використовуватися у: Основні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – при здійсненні фундаментального наукового дослідження «Теорія кримінальної законотворчості: концептуальні основи» (державний реєстраційний номер 0115Ш 02494) (2015–2017 рр.) та як основа для подальшого наукового дослідження ідейних основ кримінального

права, які забезпечують єдність кримінального законодавства та злагодженість механізму його застосування; правотворчій діяльності – при підготовці проектів законів про внесення змін і доповнень до КК України та інших нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення реалізації кримінально-правової ідеології; правозастосовній діяльності – в процесі інтерпретації кримінально-правових норм, кваліфікації злочинів та визначенні кримінально-правових наслідків вчинення діянь, передбачених КК України; навчальному процесі – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право» та інших дисциплін кримінально-правового циклу, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін.

Зауваження за змістом дослідження. Незважаючи на те, що аналізована дисертаційна робота є завершеним та якісним дослідженням, неможна не звернути увагу на окремі її недоліки, а також ті аспекти, які потребують додаткової аргументації від автора.

1. На с. 28 дисертаційного дослідження авторка запропонувала наступне визначення методології науки кримінального права: методологія науки кримінального права – це обумовлена філософсько-світоглядним підходом система загальнонаукових, групових, спеціальних і міждисциплінарних методів наукового пізнання форми і змісту кримінально-правових інститутів як специфічних суспільних явищ, що адекватно відображають діалектичний розвиток сучасного суспільства. На с. 46 авторка пише, що філософсько-світоглядним підґрунтям методології науки кримінального права має бути ідея про існування двох світів: одного світу, створеного людиною, іншого світу Творця і душі всього живого. Кримінальне право належить до світу, створеного людиною. Воно не може вплинути на світ Творця і душі всього живого, але повинно враховувати їх існування. Визнання ідеї про існування двох світів припускає можливість використання під час наукових досліджень

у сфері кримінального права як методу метафізики, так і методу діалектики. Незрозумілою залишається позиція авторки щодо того, матеріалізм чи ідеалізм має бути в основі методології кримінального права і якою діалектикою потрібно користуватися матеріалістичною чи ідеалістичною.

2. На с. 160 дисертантка пише, що з кримінальним правом та законодавством кримінально-правова ідеологія співвідноситься як зміст та форма. Кримінально-правова ідеологія має відігравати провідну, визначальну роль стосовно кримінального права та законодавства. Невідповідність між кримінально-правовою ідеологією, кримінальним правом та законодавством означає, що творці ідеології або не встигли змінити існуючу форму, або припустилися помилки під час її створення. Виникає питання: Якої помилки припустився законодавець, вносячи зміни та доповнення до чинного КК України?

3. На с. 183-184 авторка критикує Р.А. Ісмагілова за вислів про те, що похоронна ідеологія, на його думку, не охороняється кримінальним законом. Ю.Ю. Коломієць вважає, що обрядовість є засобом ідеологічного впливу. Метою будь-якого обряду є втілення найважливіших ідей про життя та смерть людини. Як приклад вона наводить статті КК України, в яких передбачена відповідальність за: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків (ст. 178); незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (ст. 179); перешкоджання здійсненню релігійного обряду (ст. 180). Поминальна обрядовість охороняється ст. 297 КК України (Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого). Виникає питання: Які ще ідеології охороняються кримінальним правом?

4. На с. 321 авторка пише, що законодавча техніка є гарантією впровадження кримінально-правової ідеології, якщо вона ґрунтується на циклічній програмі, запропонованій нами з урахуванням важливості загальнолюдської, державної, правової, кримінально-правової ідеології для окремо взятої особистості, суспільства, держави, включає принцип системності як властивість юридичної форми кримінального закону, включає

словесно-теоретичну техніку створення закону (текст закону має викладатися державною діловою мовою; законодавча термінологія має бути точною, стислою та однаковою у всьому тексті закону; якщо термінологія закону не відповідає загальноновживаному її розумінню і обмежується лише певним законом, то у законі дається визначення цього терміну і т. ін.) та знаково-образну техніку створення закону (обираючи назву кримінального закону, формуючи його систему та структуру, а також загальні положення юристи користуються знаково-образною законодавчою технікою, адже саме за її допомогою кримінальний закон набуває символічного значення). Виникає питання: як бути в тих випадках, коли загальнолюдська, державна, правова, кримінально-правова ідеологія не узгоджуються між собою, коли немає злагоди між окремо взятою особистістю, суспільством, державою?

5. На с. 352-353 авторка обґрунтовує ідею про нетотожність джерел правотворчості і правозастосування. Виникає питання: кримінально-правова ідеологія є джерелом правотворчості чи правозастосування?

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Однак в цілому, висловлені зауваження не впливають на високу позитивну оцінку дисертаційної роботи Ю.Ю. Коломієць, а здійснений дисертанткою творчий пошук заслуговує на всіляку підтримку. Рецензована дисертація вирішує конкретну й значиму науково-прикладну проблему, містить низку раніше не захищених положень, які є особистими здобутками автора, мають наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку кримінального права.

Зміст дисертації у встановленому нормативними актами обсязі та формі відображений в авторефераті. Праця Коломієць Юлії Юріївни відповідає вимогам, які передбачені пунктами 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а сама здобувачка на основі публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук

за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент –

професор кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права

ЗВО «Національна академія управління»,

доктор юридичних наук, доцент

А.М.Соловйова

«9» липня 2020 р.

Підпис: В. Н. Кондратов
2. 07. 2020 р.